

As traducións entre a literatura infantil e xuvenil galega e vasca

Isabel Mociño González

Lectora de gallego

Eulalia Agrelo Costas

(Universidade de Deusto/Deustuko Unibertsitatea)

Resumen

En este trabajo se presenta un estudio de las relaciones que se han establecido entre las literaturas infantiles y juveniles gallega y vasca a través de las traducciones. Las autoras se detienen en los elementos de conformación de estas dos literaturas periféricas y observan la evolución del intercambio entre ambas. El período estudiado va desde la aparición de las primeras manifestaciones en el terreno de la traducción, que tuvieron lugar en la década de los años sesenta del siglo XX, hasta el momento actual, en el que ambos sistemas literarios están consolidados pero se enfrentan a problemáticas derivadas de su situación de literaturas periféricas. De este modo, se extraen algunas conclusiones sobre el tipo de relación que se ha establecido en este período y la dinámica que ha dominado el intercambio de productos literarios entre ambas.

Laburpena

Euskal Herriko eta Galiziako haur eta gazte literaturen arteko harremani buruzko azterlana aurkezten da lan honetan. Egileek aztergai dutena da bi literatura horiek zein elementuk osatzen duten, eta bien arteko trukeak izan duen bilakaera. Azterketaren abiapuntua XX. mendeko 60. hamarkada da, itzulpengintzaren alorrean lehenengo agerpenak izan zirenekoa. Ordutik gaur egun arteko aldia aztertzen da, ondoren. Egun, bi sistema literarioek, sendotarik badaude ere, literatura periferikoa izateak eragindako arazoei aurre egin behar diete. **Hala, zenbait ondorio ateratzen bien artean horretan sortutako harreman-motari buruz, eta bien arteko produktu literarioen trukean nagusitu den dinamikari buruz.**

INTRODUCCIÓN

Se detemos a nosa atención sobre a evolución dos diferentes sistemas da Literatura Infantil e Xuvenil (LIX) do Estado español, resulta manifesto que, ao igual que acontece coa literatura institucionalizada, o sistema en lingua castelá foi o máis vigoroso, seguido polo sistema en lingua catalá, que, pese a vivir as vicisitudes propias das linguas denominadas “minorizadas”, sempre foi máis forte có das outras linguas en semellantes condicións, é dicir, sen estado, o galego e o éuscaro. Unha serie de circunstancias histórico-socio-económicas favorábeis déronlle corpo a esta realidade, pois fornecéronlles a estes dous sistemas (castelán e catalán) a estrutura loxística e o apoio dos diferentes factores que integran a mediación (institucións, asociacións, editoriais...), así como a existencia dun maior banco de lectores. Todo isto derivou nun constante incremento da produción e, polo tanto, no fortalecemento do conxunto dos citados sistemas, especialmente, do castelán, por ser a única lingua oficial a nivel estatal durante moitos anos e gozar dos privilexios propios das linguas que representan un estado (Even-Zohar, 1999: 23-45).

Fronte a esta posición máis central, desde a periferia xurdiron con máis lentitude e esforzo os sistemas da LIX galega e vasca, que tiveron que superar un maior número de pexas, xa que as forzas de empuxe que conduciron á súa configuración foron máis febles e o espectro da súa recepción moito máis reducido. Alén disto, no caso vasco habería que engadir a complexidade do seu código lingüístico, que sempre dificultou a expansión e divulgación da súa produción literaria, tanto no referente aos potenciais lectores que se quixesen achegar ás súas obras, coma no de tradutores con competencia para trasladar estes textos a outras linguas, motivo polo que en moitos casos se ten recorrido á autotradución, propiciada en parte pola chamada “distancia retórica” (López Gaseni, 2006: 89).

Foi mediada a década dos anos setenta do século XX, co inicio do período democrático e o recoñecemento das diferentes linguas autonómicas e a súa introdución no eido educativo¹, cando se deu o despegue destes sistemas literarios. De feito, neste momento a LIX galega e vasca comezaron a

¹ En 1970 aprobouse a Nova Lei de Educación, na que se recoñecía a existencia das “Linguas Nativas” e a posibilidade, “facultade potestativa”, do cultivo das linguas minoritarias na etapa preescolar. Este feito propiciou un gran debate en 1971 en Galicia arredor do Plan Galicia de Educación. Uns anos máis tarde aprobouse un Decreto de regulación da incorporación das “linguas nativas” ao Ensino Xeral Básico, que ampliaba a posibilidade do ensino nestas linguas a outros niveis diferentes do preescolar (Roig, 1994: 411-412).

tecer a tea sobre a que deseñaron os seus respectivos sistemas, que, co tempo, foron salientando dende a periferia e comezaron a dialogar en primeira persoa con outros sistemas literarios máis centrais. Neste despegue e interacción xogaron un papel determinante as traducións, que foron un instrumento de vital importancia para cubrir os baleiros existentes e anovar a produción a través da translación de novos textos e repertorios, pois, en palabras de Even-Zohar (1999: 226), cando un sistema está en proceso de construción:

la literatura traducida viene a satisfacer la necesidad que tiene una literatura más joven de poner en funcionamiento su recientemente creada o renovada lengua con tantos modelos literarios como sea posible, a fin de conferirle capacidad como lengua literaria y utilidad para su público emergente. Puesto que una literatura joven no puede crear de inmediato textos de todos los tipos conocidos por sus productores, sí puede beneficiarse de la experiencia de otras literaturas, y de este modo la literatura traducida se convierte en uno de sus sistemas más importantes.

De feito, no seu proceso de construción, os sistemas galego e vasco encheron os baleiros, que non podían cubrir coa produción autóctona, con obras procedentes doutros ámbitos lingüísticos, aínda que escolleron rutas diferentes. Se, no caso galego, as primeiras escollas partiron sobre todo das literaturas do contorno, coas que existía certa afinidade literaria ou ideolóxica, e as traducións dos clásicos foron máis tardías, no caso vasco, o proceso foi inverso (Etxaniz, 2006: 25), primeiro atendeuse aos clásicos e logo ás literaturas do contorno, pasando a primar, posteriormente, en ambos os dous ámbitos a tradución dos clásicos contemporáneos. Deste xeito, nesta fase inicial foi cando a LIX galega e vasca comezaron unhas tímidas relacións que se fortaleceron co tempo e coa experiencia coeditorial, a actividade das firmas a nivel nacional, os premios e as axudas á tradución.

DAS PRIMEIRAS MANIFESTACIÓNS ÁS PRIMEIRAS TRADUCIÓNS

As mostras inaugurais dos sistemas da LIX galega e vasca producíronse á quentura do alento exercido polo movemento Romántico sobre as linguas sen estado, como unha resposta máis ás voces que denunciaban a necesidade de textos literarios dirixidos á infancia e xuventude. Neste espertar, o sistema vasco foi máis madrugador, xa que en 1804 presentou a súa obra

inaugural *Ipuin Onak*, da man de Vicenta Moguel. A semellanza doutros sistemas emerxentes, o vasco optou por trasladar á súa propia lingua modelos literarios rendíbeis noutros ámbitos, como eran as fábulas, que foran asumidas no século XVIII pola institución escolar como materiais axeitados para a educación. Así, *Ipuin Onak*, que recolle a tradución e adaptación das fábulas de Esopo, é unha obra aínda moi cinguida a uns obxectivos didácticos e moralistas e un tanto afastada de fins estéticos. Esta tendencia didáctica, que estivo marcada por uns claros obxectivos moralistas, relixiosos ou patrióticos, tivo continuidade no século seguinte, caso dos dezanove contos incluídos en *Ipuin Laburrak umetxoentzat* (1922), de B. Garitaonandia, ou a primeira peza dramática en éuscaro dirixida aos máis pequenos, *Nekane edo Neskutzaren Babesa* (1922), da escritora Tene Mujika.

Estes primeiros pasos dados pola LIX vasca foron practicamente os mesmos que os da LIX galega anos máis tarde, pois alén dos textos reproducidos en prensa que poderían ser susceptíbeis de ser consumidos polo lectorado máis novo e que Zohar Shavit (1986: 63-92) denomina textos ambivalentes, pódense citar as *Fábulas i-epigramas* (1892) e as *Fábulas galaico-castellanas* (1897), de Amador Montenegro Saavedra², entre as primeiras publicacións con vontade de formar e deleitar a través da lingua galega. No entanto, as primeiras manifestacións propias da LIX galega non se producirían até o século XX, concretamente até a etapa denominada por Anxo Tarrío (1994) *Época Nós* (1916-1936), na que o ambiente socio-político-cultural propiciou a aparición dos primeiros volumes de contos infantís, *Margarida a do sorriso da aurora* (1927), de Evaristo Correa Calderón, e *Conto de guerra* (1928), de Camilo Díaz Valiño, ou da peza teatral *Agromar. Farsa pra rapaces* (1936), de J. Acuña (pseudónimo de X. F. Filgueira Valverde).

A escaseza numérica destas primeiras achegas, no caso vasco, tentou compensarse coa incorporación de títulos procedentes doutros sistemas literarios que, segundo López Gaseni (2000), se caracterizan por pertencer á

² Este autor deu a coñecer tamén textos de potencial receptor infantil na prensa galega do momento, entre eles, “Polos niños” e “As formillas”, publicados en *Galicia Recreativa* (nº 44, 8-III-1892 e nº 1, 8-V-1892, respectivamente). Estes textos aparecen reproducidos en Isabel Mociño González (2005). “Narracións infantís recuperadas de Amador Montenegro Saavedra: ‘Polos niños. (Escena infantil)’ e ‘As formillas’”. En Gemma Luch Crespo e Blanca-Ana Roig Rechou (coords.). *Para entenderte mellor. As literaturas infantís e xuvenís do marco ibérico*. Monográfico do *Boletín Galego de Literatura*. nº 32. pp. 251-259, e tamén en Eulalia Agrelo Costas e Isabel Mociño González (2007). *Obra narrativa en galego de Amador Montenegro Saavedra*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia/Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades. col. Narrativa Recuperada, pp. 118-122.

“literatura gañada”, por non darse unha sistematización na escolla das linguas traducidas, polo seu carácter didáctico moral e pola tendencia ás adaptacións ideolóxicas e didácticas. Todas estas particularidades, que definen as traducións ao vasco no período 1876-1935, reflíctense en títulos como *Printze zoriontsua eta beste ipuin batzuk* (1927), de Óscar Wilde; *Ipuñiak* (traducido por J. Atuna, 1929) e *Grimm Anaien Berrogeitamar Ume-Ipuin* (traducido por J. A. Larrakoetxea, 1929), dos irmáns Grimm, ou *Tormesko itsu-mutilla* (traducido por Nicolás Ormaetxea, “Orixe”). Un número de publicacións que pode parecer ripio, pero que é todo un luxo se o comparamos co ámbito galego, no que só na década dos vinte se levou a cabo a tradución da lenda irlandesa *Os catro cisnes brancos* (1922), de Loney Chisholm, e non sería até os anos setenta cando se daría unha produción traducida de xeito máis continuado.

Pasada a dura contenda bélica que enfrontou España entre o ano 1936 e 1939, a LIX vasca volveu experimentar unha maior actividade que a galega, pois na década dos anos corenta retomou a súa produción literaria, mentres que a galega non o faría até os anos sesenta, exceptuando a aparición esporádica dalgún título con anterioridade. A produción vasca desta etapa seguiu ancorada en textos relixiosos e nos relatos de corte tradicional, salientando títulos como o poemario *Haur elhe haurrentzat* (1944), do escritor vasco-francés Jules Moulier, “Oxobi”. Novamente, o corpus autóctono foi engrosado coas achegas doutras linguas, como acontece coa tradución-adaptación dun libro ilustrado, que foi presentado como un conto baixo o título de *Leoikumea* (1948), por parte de “Orixe”, e que foi encargado polo Goberno vasco desde as terras do exilio, de onde tamén partiu *Platero eta biok* (1953), que foi traducido por B. Ametzaga Aresti e publicado en Montevideo. No entanto, no propio País Vasco, a editorial Itxaropena (Zarautz) iniciou en 1952 a colección “Kuliska”, que deu a lume *Noni eta Mani* (1952), de J. Svensson, da man de P. Mukija, ou as narracións humorísticas *Purra! Purra!* (1953) e *Pernando Plaentxiarra* (1957), de Jon Etxaide.

Segundo se ten apuntado en diferentes estudos de carácter histórico (Calleja, 1988; Etxaniz, 2000; Olaziregi, 2005) a verdadeira eclosión da LIX vasca con clara vontade estética deuse na década dos anos sesenta, aínda que a súa produción non experimentaría un verdadeiro incremento até a dos setenta, na que as traducións supuxeron máis do cincuenta por cento (López Gaseni, 2000) dunha produción, que, en xeral, se considera pouco orixinal, por seguir asentándose nunha base excesivamente etnográfica e non enchouparse das novas tendencias temáticas (viaxes exóticas, diversidade de razas...), que xa estaban a anovar literaturas infantís e xuvenís como a catalá. Este mesmo estatismo apréciase nas traducións ao éuscaro desta etapa, que

chegaron principalmente a través do castelán e que, na opinión de López Gaseni, seguen a estar marcadas pola súa función ideolóxico-didáctica. Así, entre 1962-1964, Jon Oñatibia traduciu para a editorial Edili (Donostia) os contos tradicionais *Brancaleves*, *Carapuchiña* ou *Cincenta*, un labor que foi continuado por J. A. Etxebarria, que verteu os contos de Perrault en 1965 e os de Andersen en 1969; ou J. M. Satrustegi, que presentou *Ardo ta ogi Matxelin* (*Marcelino pan y vino*, Premio Andersen 1968), de J. M. Sánchez-Silva en 1970. Tamén nesta etapa apareceron as primeiras obras catalás en éuscaro, baixo os títulos de *Abereen mundua* (1968) e *Eguzki ibiltaria* (1976).

A debilidade da produción en lingua propia seguiu animando ao longo da década dos anos setenta a tradución de títulos que tiveran éxito en tempos pasados ou que xa eran considerados clásicos, aínda que agora coa particularidade de que se insiren en coleccións específicas. Este é o caso da editorial Mensajero que puxo en funcionamento a colección “Kimu”, na que acolleu títulos traducidos por I. Azkune e J. M. Arrieta, como *Amaia* ou *Antso Gartzeiz*, e da editorial Cinsa (Bilbao), que articulou unha colección de traducións e adaptacións de clásicos da LIX universal con títulos como *Robinson Crusoe* (1974), *Heidi* (1975), *Morgan* (1976), *Sandokan* (1976), *Pirataren emaztea* (1977) ou *Mompracem azkena* (1977).

Polo que respecta á LIX galega, tras a Guerra Civil, apareceron de forma esporádica o poemario *Roseira do teu mencer* (1950)³, de Xosé María Álvarez Blázquez ou, xa dende o exilio, *Cantigas de nenos* (1944) e *Os relembrados/as cantigas* (1959), de Emilio Pita. Houbo que agardar á década dos sesenta para que se producise o seu verdadeiro rexurdir coa aparición de títulos como *Memorias dun neno labrego* (1961), de Xosé Neira Vilas, unha obra ambivalente publicada na emigración de Bos Aires, e *Contos da provincia de Lugo* (1963), de Ricardo Carballo Calero, froito da recompilación de materiais da tradición oral. Porén, o máis destacado é a aparición das primeiras coleccións de contos infantís, resultado de coedicións. Unha actividade conxunta entre a editorial galega Galaxia e a catalá La Galera, que marcou como obxectivo primordial cubrir as carencias de material literario dirixido á infancia e xuventude, a través da coedición e da tradución. Un proxecto cultural que viña suplir a débil industria galega e que consistía en publicacións da contemporaneidade, realizadas en varias linguas do Estado español. As coleccións creadas foron “A Galea de ouro” e “Desplega-velas”, dirixidas pola pedagoga catalá Marta Mata, que non chegaron a atinxir o número de volumes anun-

³ Este poemario foi reeditado en 1992, na colección “Merlín”, de Edicións Xerais de Galicia, e de novo en 2008 con motivo da celebración do Día das Letras Galegas, dedicadas a este autor.

ciados no seu inicio. Así, dos once títulos previstos para “A Galea de ouro”, só se publicaron *O abeto valente* (1966), de Jordi Cots, e *O globo de papel* (1966), de Elisa Vives, que foron traducidos ao galego por Xohana Torres. Igualmente, dos dezaioito títulos comprometidos para “Desplega-velas”, só dous saíron á luz: *Unha nova terra* (1967), de Francisco Candel, e *Todos os nenos do mundo seremos amigos* (1967), de Eulàlia Valeri. Un conxunto de obras marcadas pola crítica social moi en voga noutras literaturas do momento, aspecto que tamén introduciu Xohana Torres en *Polo mar van as sardiñas* (1967), a primeira obra da LIX galega traducida ao éuscaro, e que representa o único título escrito orixinariamente en lingua galega publicado neste proxecto coeditorial.

Pese ao incumprimento das previsións iniciais, estas publicacións alentaron á propia editorial Galaxia para acaroar a súa primeira colección infantil, que se estreou cuns contos de transmisión oral recollidos polo alumnado das escolas lucenses baixo o título de *O lobo e o raposo* (1967). Esta recompilación folclórica tivo continuidade en *Don Gaifar e o tesouro* (1970) e *Cousas de Xan e Pedro* (1971), ao mesmo tempo que agromaba un movemento literario renovador para a LIX galega por medio da introdución de temas sociais, formas e rexistros lingüísticos máis actuais e que conectaban co lectorado agardado. Nesta renovación tivo unha grande importancia a Asociación Cultural “O Facho”, que levou a cabo certames literarios en diferentes modalidades, animando así á creación, e nos que se galardaron obras hoxe canonizadas da LIX galega (Agrelo, 2000), como é o caso do conto *A galiña azul* (1968) ou a peza teatral *As laranxas mais laranxas de todas as laranxas* (1973), ambas as dúas de Carlos Casares. Obras estas que inauguraron correntes temáticas e formais, dentro dunha tendencia anovadora que foi continuada por outras entidades editoriais, que achegaron obras de dispar calidade, que se deseñaron sobre liñas fantásticas e realistas, con contidos próximos ao lectorado agardado (Roig 1996, 2005).

Tamén é nesta etapa cando a LIX galega, despois daquela primeira tradución no ano 1922 dunha lenda irlandesa, comezou a importar de forma continuada textos doutros ámbitos literarios, aínda que o fixo aleatoriamente, sen seguir ningunha planificación para incorporar ao feble corpus galego obras canonizadas ou que estaban a publicarse con certo éxito naquel momento. De feito, situándose na liña marcada na literatura vasca, no caso da LIX galega, durante as décadas dos anos sesenta e setenta, dos noventa títulos publicados, máis de trinta corresponden a traducións. Estas cifras, claramente insuficientes, supuxeron no entanto manifestacións que serviron para cubrir necesidades existentes e para seren modelos a imitar polos escritores autóctonos.

De entre todas estas traducións, cómpre destacar a do clásico universal, *O principião*, de Antoine de Saint-Exupéry, que Carlos Casares trasladou ao galego no ano 1972, e os oito volumes da serie protagonizada por Asterix⁴, de Goscinny, traducidos entre 1976 e 1978 por Eduardo Blanco-Amor. No referido ao ámbito ibérico, o sistema coeditorial reforzouse coa tradución de novos títulos procedentes, especialmente, do ámbito castelán e catalán, aínda que tamén se prestou atención a algún dos autores clásicos, como Hans Christian Andersen, do que en 1979 se publicou unha adaptación d'*O traxe novo do emperador*⁵. Outros títulos publicados foron adaptacións de contos populares como *O tesouro do rei mouro*, *As tres laranxas da vida*, *O coelliño* ou *O lobo Lelo*, todos eles de 1979, ademais do álbum infantil *Ona e Ori: un día na escola* (1978), do Colectivo Pedagógico de Padres y Maestros Escuela Roure (Mallorca). Mención á parte merecen os dez volumes da serie “Eu son...”, de M. A. Pacheco e J. L. García Sánchez, traducidos por Salvador García Bodaño e Casares, que lle presentan á infancia elementos do seu universo máis próximo.

Esta breve aproximación á etapa da conformación dos sistemas da LIX vasca e galega lévanos a concluír que, pese ás súas carencias e debilidades iniciais, estes sistemas souberon comunicarse con outras comunidades literarias, optando por vías diferentes. Mentres que o sistema vasco centrou o seu interese na tradución dos grandes clásicos dende moi cedo, o galego obtivo as súas traducións das relacións mantidas coas literaturas veciñas. Deste xeito, nesta etapa ofrecéuselle ao lectorado máis novo un produto axeitado ao seu gusto, á súa psicoloxía, á súa linguaxe e, en fin, ás súas necesidades formativas. Ao mesmo tempo, o papel destas primeiras manifestacións textuais foi vital por seren animadoras e convertérense en modelo para a creación propia, que nas seguintes décadas tamén comezaría a súa particular exportación.

ANOS 80. ECLOSIÓN

A engrenaxe da LIX galega e vasca acelerou o seu movemento ao longo desta década, impulsada en boa medida pola institución escolar,

⁴ Publicados pola Librería Arenas, da Coruña, na colección “Unha aventura de Asterix”, que deu ao prelo en 1976 *Asterix e Cleopatra*, *Asterix e os normandos*, *Asterix lexionario* e *A loita dos xefes*; en 1977, *Asterix na Helvecia* e *Asterix o galo*; e en 1978, *Asterix e a fouce de ouro* e *Asterix e os godos*.

⁵ Adapt. Montserrat Camps, Anna Camps e Quinna Romagosa, ilustr. Montserrat Gines-ta, versión galega Xohana Torres, Vigo: Galaxia / Barcelona: La Galera, col. Infantil a galea: contos populares, [24 pp.].

que se vía na necesidade de contar con lecturas diversas e axeitadas para formar un lectorado emerxente nas súas respectivas linguas. A incorporación do galego e do éuscaro á parcela educativa, especialmente a partir da nova Lei de Educación (1970) e da oficialización da lingua no ensino⁶, estimulou non só a produción propia senón que tamén forzou o entendemento cos sistemas centrais e con outros periféricos, nomeadamente, cos do ámbito español.

Foi nesta década cando se formalizou a tradución de obras do galego ao éuscaro e viceversa, despois daquela primeira tradución en 1967 do relato de Xohana Torres, *Polo mar van as sardiñas*, como xa sinalamos. A fórmula elixida foi a coedición, que se materializou ao longo da década en dúas coleccións: “Ouriolo” e “A chalupa” (Domínguez, 2006: 17-18). A primeira partiu do esforzo das editoriais Erein, Sálvora, Prólogo e Encuentro e acolleu as catro linguas oficiais do Estado español. De entre os volumes editados, son de interese para o noso traballo os catro que viron a luz en 1980: *Aldara e Fuco*, *Caitano e Caitaniño*, *As cores* e *Os números*. Trátase dun conxunto de volumes de escasas páxinas, con textos moi breves e dirixidos aos primeiros lectores, que foron elaborados por un equipo de redactores da editorial Erein e traducidos ao galego por Xesús Rábade e Helena Villar, mentres que foron ilustrados pola autora vasca Asun Balzola. Como indica Mónica Domínguez (2006: 17-18) teñen un carácter máis didáctico ca literario, o que os converte na “ekarpen esporadikoa izan zen, beraz, HGL-ren muga-mugakoa eta oihartzun gutxikoa” [primeira achega esporádica, fronteiriza para a LIX e de escasa repercusión].

A segunda colección, “A chalupa”, foi un acordo das editoriais Elkar, Galaxia e La Galera. Inaugurouse en 1983 co clásico, *O soldadiño de chumbo*, de Hans Christian Andersen, e, nese mesmo ano, acolleu o texto de Carlos Casares, *Rin eta Krixpin* [*O can Rin e o lobo Crispín*], traducido por Joxantonio Ormazabal, e a adaptación do conto popular vasco, *O Pedro pillabán*. Esta colección, dirixida ao lectorado autónomo, deu á luz ao longo dos dez anos que durou (desapareceu en 1992) un total de nove obras de autores vascos en lingua galega e once de galegos, en éuscaro. Deste xeito, as traducións do éuscaro ao galego e do galego ao éuscaro comezaron a regularizarse e, practicamente, todos os anos se traduciu algunha obra do éuscaro ao galego, e varias do galego ao éuscaro.

⁶ No caso galego, a partir de 1978, despois da aprobación do Plan Galicia de Educación (1971); no caso vasco, a raíz da aprobación de Estatuto de Guernica, que estableceu o ensino bilingüe en todo o sistema educativo obrigatorio da Comunidade Autónoma Vasca, e en certo modo tamén coa Ley de Amejoramiento de Navarra (López Gaseni, 2006: 81).

A diferenza da primeira colección que describimos, “A chalupa” está pensada para un lectorado de maior competencia, pois os contos presentan unha maior extensión e van acompañados de ilustracións a toda cor, ben nas páxinas alternas ao texto, ben convivindo con este. Se observamos a autoría en cada unha das linguas, podemos concluír que no caso do galego, á parte dun maior número de obras, tamén se constata unha maior variedade de autores e autoras (Carlos Casares, Xohana Torres, Helena Villar Janeiro, Xesús Pisón, María Victoria Moreno, Antonio García Teijeiro, Xan López Domínguez e Agustín Fernández Paz), mentres que no caso dos vascos o espectro vese moi reducido, posto que catro dos volumes corresponden a Mariasun Landá⁷, tres a Pako Sagarzazu⁸ e un a Karlos Santisteban⁹.

Neste período non houbo máis obras de autores vascos que fosen traducidas ao galego fóra das coleccións sinaladas, mentres que no caso da literatura galega observamos que, á beira das anteriores, tamén viron a luz tres traducións máis por iniciativa de editoras independentes, como foi o caso da peza de teatro *Berenguela izeneko otarantza baten ibilketak eta biribilketak* (Antzerti, 1985) [*Berenguela. Aventuras e desventuras dunha espiña de toxo*, 1981], de Manuel María, vertida ao éuscaro por Koldo Izaguirre; a obra narrativa *Mutiko baserritar baten oroitzapenak* (Instituto Labayru Ikastegia, 1988) [*Memorias dun neno labrego*, 1961], de Xosé Neira Vilas, e a obra galardoada co Premio O Barco de Vapor en 1984, *Ramon Lamotereren gauzak* (Elkar, 1989) [*Das cousas de Ramón Lamote*, 1985], de Paco Martín, que en 1986 recibiu o Premio Nacional de Literatura Infantil. Tres obras apetecíbeis para a tradución por seren referentes do corpus da LIX galega, por pertenceren a autores consagrados e, no caso de Paco Martín, por estar avalada a súa novela por un premio de ámbito nacional.

Á vista do dito, podemos concluír que nesta década as coedicións foron as principais responsábeis do intercambio de títulos entre ambos os dous sistemas literarios. Así, a LIX galega acolleu un total de once títulos escritos orixinariamente en éuscaro ou de autores vascos, incluídos en dúas coleccións, “Ouriolo” e “A chalupa”. No caso da LIX vasca, a vía de entrada das obras escritas orixinalmente en lingua galega foi principalmente a colección “A chalupa”, que, dende 1983 a 1992, publicou un total de once obras, ademais das tres que saíron noutras coleccións, como xa sinalamos. Tamén chama a atención o feito de que tres obras contén cunha versión en biscaíño e outra en éuscaro, como é o caso de *Pinpirin hartxoa* (1988) [*Vermiño*], de

⁷ *A tenda de Pepa* (1984), *A estrela verde* (1985), *O avó* (1988) e *Irma* (1990).

⁸ *Xianiño e Xianón* (1985), *O explorador e a mona* (1987) e *A Rata Rita* (1989).

⁹ *A rebelión dos xoguetes* (1991).

Helena Villar Janeiro; *Parkeko txoko berdea e Parkeko bazter berdea* (1989) [*Noa*], de Antonio García Teijeiro; e *Txorimaloaren aintzirako ahotsak e Aintzirako ahotsak* (1990) [*Voces na lagoa do espantallo*], de Xan López Domínguez. Dobres traducións que, supomos, responden ao momento de inicio de normalización lingüística do idioma, que fai que conviva a norma oficial cunha variante dialectal.

En xeral, trátase de obras pensadas para un destinatario de curta idade, entre o prelectorado e o lectorado autónomo, nas que se tratan temáticas próximas ao universo da infancia, se xoga co realismo, a fantasía e a crítica social, nuns textos breves e cunha linguaxe sinxela. Tamén resulta sintomático que, a excepción da obra teatral de Manuel María, *Berenguela*, nos demais casos as obras traducidas pertencen á narrativa e en ningún caso á poesía.

ANOS 90. CONSOLIDACIÓN

É esta unha etapa de asentamento, na que os dous sistemas seguiron involucrados en proxectos coeditoriais, como é o caso de Editores Asociados, agrupación formada inicialmente polas editoriais Galaxia, Llibros del Pexe, Elkar, La Galera, Bromera, Tàndem e, posteriormente, Xordica, que incorporaron firmas con liñas editoriais en valenciano, asturiano e aragonés. A madurez da LIX no ámbito peninsular tamén se reflectiu no feito de que é neste intre cando comezan a aparecer traducións que non obedecen xa a acordos editoriais, senón a unha planificación que responde a criterios literarios, ás esixencias e intereses do lectorado ou a outros factores pertencentes ao propio sistema, que poden vir dados polo prestixio alcanzado por certos escritores ou pola obtención dalgún premio ou galardón. Tamén é de destacar que foi nesta década cando os grandes grupos editores a nivel estatal comezaron a traducir ao galego as obras procedentes do éuscaro, práctica que xa exercían con respecto a outras linguas a mediados dos oitenta.

Unha ollada polas obras traducidas ao longo da década dos anos noventa permítenos observar que seguiron predominando as coedicións, ben coas últimas entregas da colección “A chalupa”, ben con outras novas que xurdiron dos acordos editoriais, como foi o caso de Editores Asociados, que presentou en galego a colección “Bambán”, denominada “Zazpi” en éuscaro. Esta colección ofreceu álbums dirixidos ao prelectorado, ilustrados a toda páxina, con textos moi breves e linguaxe moi sinxela. Os títulos de autores vascos, traducidos ao galego entre 1996 e 1999, pertencen a algúns dos narradores máis recoñecidos actualmente, como: *Dona Soñadora*

(1996) [*Ametzontzi*], de Juan K. Igerabide; *¿Por que non canta o paporrubio?* (1997) [*Zergatik ez du kantatzen txantxangorriak?*], de Xabier Mendiuren; *O pastel dos venres* (1998) [*Ostiraletako opila*], de Patxi Zubizarreta; e *O paxaro no corno do touro* (1999) [*Txoria zezenaren adar gainean*], de Joxan Ormazábal. Unha liña que tamén se mostra nas obras escritas en lingua galega, que foron traducidas ao éuscaro e incluídas nesta colección, como: *Puf! Hau nazka!* (1997) [*Puag, que noxo!*], de Fina Casalderrey; *Ibiltzeko era bat asmatu zuen gizona* (1998) [*O home que inventou unha maneira de andar*], de Xabier P. Docampo; e *Akilimarro, Sakarramin eta Mamu* (1999) [*Lapadoiras, sacúntos e cocón*], de Marilar Aleixandre.

Á beira desta colección tamén outras editoras galegas, que se foron incorporando á LIX, ofreceron obras pensadas para os primeiros lectores, como foi o caso de Ir Indo Edicións, que publicou as obras de Itziar Zubizarreta e Jon Zabaleta na colección “O parrulo”, inaugurada co título *Seis adiviñadores* (1991). Esta experiencia foi continuada con *O monstro* (1991) e *Quero vivir a brincos* (1992), así como, uns anos máis tarde, cun único título, *Cando a serpe mira o paxaro* (1995), de Bernardo Atxaga, que foi publicado na colección das mesmas características, “Andoriña”.

Por último, complétanse as traducións de autores vascos á lingua galega durante esta década cunha entrega anterior de Bernardo Atxaga, autor hoxe clásico no sistema literario vasco, que en 1990 viu traducida a súa obra *Dúas letters* [*Bi letter jaso nituen oso denbora gutxian*] na colección “Árbore” de Galaxia. Unha iniciativa privada, fóra de coedicións, que probablemente responda a unha cuestión de prestixio, pois, non se debe esquecer que, en 1989, a este autor lle fora concedido o Premio Nacional de Literatura (para adultos), o que propiciou unha gran difusión e interese pola súa obra, en particular, e pola literatura vasca, en xeral, máis alá do seu dominio (López Gaseni 2006: 88).

Por outra parte, neste momento, editoras de ámbito nacional, como SM, Edebé ou Anaya, comezaron a ofrecer títulos noutras coleccións, que responderon a certa planificación e selección realizada tanto por editoras galegas como vascas. Buscaban deste xeito ampliar o mercado, ben con obras de autores xa recoñecidos como Atxaga, que en 1999 viu traducida ao galego *Memorias dunha vaca* [*Behi Euskaldun Baten Memoriak*], ben con obras que foron premiadas ao longo desta década, como foi o caso das galegas *Iragarki Ipuinak* (1992) [*Contos por palabras*], de Agustín Fernández Paz, Premio Lazarillo en 1990; *Gauetz ate joka datozenean* (1996) [*Cando petan na porta pola noite*], de Xabier P. Docampo, galardoada co Premio Nacional de Literatura 1995; *Rus doktoorea* (1998) [*Doutor Rus*, 1995], de Gloria Sánchez, Premio Edebé de Literatura Infantil 1994; ou *Ahate pobreen urmaela*

(1998) [*O estanque dos parrulos pobres*], de Fina Casalderrey, Premio Edebé de Literatura Infantil 1995, entre outras. Do mesmo xeito, tamén puxeron en marcha coleccións nas que as obras que se publicaron viron a luz nas diferentes linguas do estado, ben de xeito simultáneo, ben en traducións posteriores, como foi o caso da xa citada, “O Barco de Vapor / Baporea bilduma”¹⁰, de SM; “Tucán / Tukan”¹¹, de Edebé, e “Sopa de libros / Liburu zopa”¹², de Anaya.

Todo isto deseña un panorama no que se constata que ao longo desta década de consolidación para ambos os dous sistemas literarios, tamén as traducións entre ambas as linguas se asentaron e medraron, pois do éuscaro chegaron á literatura galega un total de trece títulos, distribuídos en sete coleccións (“Árbore”, “A chalupa”, “O parrulo”, “Anduriña”, “Bambán”, “Merlín” e “Barco de Vapor”), mentres que do galego pasaron á literatura vasca un total de vinte e catro títulos, que se acomodaron en nove coleccións diferentes (“Txalupa”, “Baporea bilduma”, “Xaguxar”, “Tukan”, “Branka”, “Auskalo”, “Zazpi”, “Liburu zopa” e “Ipotxak eta erraldoiak”).

Porén, este auxe e diversidade experimentado a nivel cuantitativo non se percibiu tanto cualitativamente, pois entre as obras vascas seguiron predominando aquelas dirixidas aos primeiros lectores, agás no caso de autores como Bernardo Atxaga ou Mariasun Landa (*A miña man na túa*, 1996 [*Nire eskua zurean*]) que, como clásicos contemporáneos, contan con prestixio e recoñecemento, o que favoreceu a aposta polas súas obras dirixidas a un público xuvenil, aínda que é significativo que ningunha delas supera as sesenta páxinas, un dato importante para as editoras, que como sinala Mónica Domínguez (2006: 18), implica un menor custe de tradución.

No que se refire ás obras galegas traducidas ao éuscaro ao longo desta década, destaca o aumento de títulos, moitos deles apoiados polo prestixio de premios a nivel nacional, e tamén pola traxectoria dos autores traducidos, como xa sinalamos. É de destacar neste caso os nomes de Agustín

¹⁰ Que ofrece ao longo desta década, como xa vimos, unha obra en galego dun autor vasco, *Memorias dunha vaca*, de Bernardo Atxaga, e dúas obras galegas en éuscaro, *Iragarki Ipuinak* [*Contos por palabras*], de Agustín Fernández Paz; e *Rosaliaren arkatza* (1994) [*O lapis de Rosalía*, 1992], de Antón Cortizas.

¹¹ Na que ven a luz tres obras galegas traducidas ao éuscaro, como *Krokodilo bat nire logelan* (1995) [*Un crocodilo na habitación*, 1994], de Andrés García Vilariño, e as xa mencionadas *Rus doktoorea* (1998) [*Doutor Rus*, 1995], de Gloria Sánchez; e *Ahate pobreen urmaela* (1998) [*O estanque dos parrulos pobres*], de Fina Casalderrey.

¹² Na que se publican, de xeito simultáneo en galego e en éuscaro, as obras de Fina Casalderrey, *Ás de mosca para Anxo* [*Euli-hegoak Anxorentzar*] (1998), e de Marilar Aleixandre, *Chápiro Verde* [*Txapiro berdea*] (1999).

Fernández Paz, Fina Casalderrey ou Xabier P. Docampo, que ademais das obras galardoadas, viron como se traducían outros dos seus títulos¹³, arrastrados polo prestixio acadado. Ao seu carón, os editores apostaron tamén por autores como Mª Victoria Moreno, Ramón Caride ou Paco Martín, con obras innovadoras e de calidade dirixidas ao público xuvenil, pois foron iniciadoras de correntes temáticas e formais no sistema literario galego. É o caso da novela de iniciación *Anagnórise* (1988), de Mª Victoria Moreno, traducida en 1997 como *Izen baten bila*; ou do primeiro relato con características da ficción científica, *Perigo vexetal* (1995), de Ramón Caride, traducido en 1999 como *Izurri berdea. Said eta Xeilaren abentura bat*.

NO NOVO MILENIO

Co inicio do novo milenio, as traducións entre o galego e o éuscaro continúan o seu particular ascenso. Un dos aspectos que máis inflúe nesta nova etapa é a aparición da editorial galega Kalandraka, creada en 1998 en Pontevedra e dedicada exclusivamente á produción de álbums infantís. A súa política editorial levouna a que, a partir de 2003, a maior parte das obras que publicaba viran a luz nas outras linguas do estado, o que propiciou que moitos dos autores galegos que participaron neste proxecto editorial foran traducidos ao éuscaro.

Así mesmo, conséntase que neste novo século se romperon algunhas barreiras e comezaron a editarse obras de maior extensión e variedade temática, aínda que todo o proceso segue a estar vixiado moi de cerca polas editoras, que actúan movidas polo incremento dos seus beneficios.

Alén da apertura de novos vieiros, mantivéronse as coedicións ou acordos editoriais xa iniciados nas décadas anteriores. Un exemplo disto foi o proxecto que puxo en marcha Editores Asociados, que ofreceron obras para os primeiros lectores na colección “¿E que?”, en lingua galega, e “Eta zer?”.

¹³ No caso de Agustín Fernández Paz traducíronse ao éuscaro durante os anos noventa as obras *Lore erradioaktiboak* (1993) [*As flores radioactivas*, Premio Merlín 1989, publicada en 1990], tradución reeditada en 1996, ano no que viu tamén a luz *Neskatxak* [*Rapazas*, 1993] e en 1997 *Neguko gutunak* [*Cartas de inverno*, Premio Rañolas 1995]. No caso de Fina Casalderrey, ademais das obras sinaladas, traducíronse *Euli-hegoak Anxorentzat* (1998) [*Ás de mosca para Anxo*], *Bi malko makinarengatik* (1999) [*Dúas bágoas por máquina*, Premio Merlín 1991, publicada en 1992] e *Ilenti* (1999) [*Chamizo*, 1994]. Por último, de Xabier P. Docampo traducíuse tamén a obra *Kanpai hotsen misterioa* (1995) [*O misterio das badaladas*, 1986].

en éuscaro, que editou obras entre o ano 2000 e 2004. Trátase, en todos os casos, de narracións en primeira persoa, nas que se abordan problemas da vida actual (obesidade, nacemento de irmáns, divorcios, aspecto persoal, etc.), aínda que visualizadas dende o punto de vista da infancia, co fin de ofrecerlles aos máis pequenos pautas e normas de conduta, na busca dunha educación en valores e no respecto á diferenza e á diversidade. Son numerosos os autores vascos que participaron nesta colección, que no ano 2000 publicou as obras de Seve Calleja, *Estou gordecho / Potoloa naiz*; Andoni Egaña, *A min non me gusta o fútbol / Niri ez zait futbola gustatzen*; e Anjel Lertxundi, *Eu tghopezo no eghe / Nik erremerre hitz egiten dut*, continuada posteriormente con outros títulos como *Vou ter unha irmanciña / Arreba txiki bat dut* (2002), de José Luis Olaizola (Txiliku); *Eu vivo en dúas casas / Etxe bitan bizi naiz* (2003), de Miren Agur Meabe; e *Eu non son loira / Ez naiz ilehoria* (2004), de Kirmen Uribe. No entanto, os autores galegos que participaron nesta colección foron unicamente dous: Fina Casalderrey con *Un can no piso / Txakurra daukagu etxean* (2003) e Xosé Antonio Neira Cruz con *Eu son adoptada / Alaba adoptatua naiz* (2004).

Na liña do anterior, Edicións Xerais de Galicia inaugurou en 2004 unha nova colección coeditada con outras editoriais do Estado español, denominada “Paseniño”, que no País Vasco se presentou como “Letra Magikoa”. Foi editada por Erein Argitaletxea, con formato semellante ao da colección “Bambán” de Editores Asociados, aínda que, nesta ocasión, ía dirixida a un lectorado de menor competencia, con textos moi breves e reproducidos en letra manuscrita e maiúscula. Nela viron a luz as obras de Mariasun Landa, *Unha formiga orixinal / Inurri bitxial*, e de Patxi Zubizarreta, *No parque / Zabuetan*. No caso dos autores galegos traducidos ao éuscaro, nesta colección foron incluídas as obras de Fina Casalderrey, *Ni ni naiz / Eu son eu* (2004), e as de Agustín Fernández Paz, *Laura eta Saguak / Laura e os ratos* (2004) e *Rakel beldur da / Raquel ten medo* (2004).

Un ano despois, en 2005, a mesma editorial galega ofreceu na colección denominada “Andavía”, que en éuscaro editou Erein baixo a denominación de “Maleta Magikoa”, tres novas entregas de autores vascos: *A xente da miña aldea / Nire jaioterriko jendea*, de Bernardo Atxaga; *¡Que ica! / Koxokoxoa!*, de Juan Kruz Igerabide; e *Unha estatua e dous artistas / Estatua bat eta artista bi*, de Patxi Zubizarreta. En canto aos autores galegos traducidos nesta colección, apareceron, de novo, Fina Casalderrey con *Nire aitona kateme bat da / Meu avó é unha gata* (2005) e Xabier P. Docampo con *Balieroren erabakia / A decisión de Valerio* (2005).

Por último, estas entregas pensadas para os máis pequenos completáronse coas que a editorial galega Baía Edicións ofreceu en 2006, incluídas na súa

colección “Carteira de valores”, *Corre, Sebastián, corre! / Korri, Sebastian, korri!*, de Juan Kruz Igerabide; e *Arroz e tinta / Arroza eta tinta*, de Patxi Zubizarreta. Esta mesma colección apareceu en éuscaro da man de Erein co título de “Balioen txanda” e acolleu, polo momento, as obras de Fina Casalderrey, *Lehenengo txangoa / Un día de caca e vaca* (2006), e de Agustín Fernández Paz, *Basoaren zaindaria / Os gardiáns do bosque* (2006).

Fronte a todas estas entregas, na liña das décadas anteriores, comezaron a publicarse as primeiras novelas xuvenís en coleccións de fronteira, como é o caso de “Costa Oeste”, da Editorial Galaxia, e “Fóra de xogo”, de Edicións Xerais de Galicia. Na primeira publicáronse *Helena e o solpor* (2001) [*Helena eta arrastiria*], de Juan Kruz Igerabide, e *Felicidade perfecta / Zorion perfektua* (2006), de Anjel Lertxundi, ademais de incluírse a obra gañadora do V Premio Abril de Narrativa para a Mocidade, *O guerreiro branco / Gerlari zuria* (2004), de Joanes Urkixo; mentres que, na segunda, só apareceu a novela *De fel e mel* (2001) [*Eztia eta ospina*], de Patxi Zubizarreta.

En resumo, nos seis primeiros anos do século XXI, traducíronse ao galego vinte e tres obras de autores vascos, incluídas en dez coleccións diferentes (“¿E que?”, “Sopa de letras”, “Costa Oeste”, “Fóra de xogo”, “Maremar”, “Sopa de libros”, “Árbore”, “Paseniño”, “Andavía” e “Carteira de valores”). Seguen sendo obras dos autores consagrados, como Mariasun Landa e Patxi Zubizarreta, que nestes anos viron traducidas cinco obras cada un, xunto con outros nomes como Juan Kruz Igerabide ou Anjel Lertxundi, con dúas obras, respectivamente.

No que se refire ás obras publicadas orixinariamente en lingua galega que foron traducidas ao éuscaro, neste mesmo período, destaca o labor da editorial Kalandraka, que, como vimos, publicou boa parte da súa produción de álbums infantís nas diferentes linguas do estado. No que atinxe aos autores galegos, dende o ano 2000 ao 2003 ofreceu na colección “Amets egiteko liburuak” un total de vinte e catro títulos traducidos ao éuscaro¹⁴,

¹⁴ En 2000 viron a luz *Matteo / Mateo*, de Paula Carballeira; *Kamila zebra / A cebra Camila e Oilasko luma txatua / O pito cairo*, de Marisa Núñez; e *Untxitxo txuria / O coelliño branco*, de Xosé Ballesteros. En 2001 publicáronse as obras *Baba magikoak / As fabas máxicas*, de Mª Dolores Hermida; *Estitxu eta ozpin inspektorea / Lucinda e o inspector vinagre*, de Marisa Núñez; *Hamaika andere ausart / Once damas atrevidas*, de Oli; *Non galdu du Ilargiak irria? / Onde perdeu Lúa a risa?*, de Miriam Sánchez; *Patxiku / Paco*, de Paula Carballeira; *Zerribarne dinosaurua / Dinosaurio Belisario*, de Pepe Cáccamo; *Hamalau, jostun kementsua / O xastriño valente*, de Xoán Couto; e *Manex eta Piarres / Os dous corcovados*, de Raquel Méndez. En 2002 publicáronse *Kintxo xikintxo / Moncho e a mancha*, de Kiko da Silva; *Amama eta aitita / Avós*, de Chema Heras; *Hamelingo txirularia / O frautista de Hamelin, Larremotzeko sorgina / Poucapalla, Zazpi antxumeak / Os sete*

nos que se recollen tanto obras orixinais como adaptacións. Un labor que favoreceu o coñecemento de autores novos como Oli, Miriam Sánchez, Paula Carballeira, Kiko da Silva, Chema Heras ou Charo Pita, ademais de difundir o traballo dos ilustradores galegos, que acadou gran calidade e recoñecemento a nivel nacional. Polo tanto, se exceptuamos os títulos que durante catro anos deu ao prelo Kalandraka, observamos que a dinámica na tradución de obras galegas ao éuscaro seguiu marcada polas obras dirixidas aos lectores máis novos, na maior parte dos casos froito de acordos editoriais, e que só no caso de personalidades como Agustín Fernández Paz se asumiu o risco de publicar obras dirixidas ao público xuvenil, como *Aire beltza* (2004) [*Aire negro*, 2000, Premio Protagonista Jove 2001] ou *Itzal suntsigarrien gaua* (2005) [*Noite de voraces sombras*, 2002]. Do mesmo xeito, o prestixio dos galardóns seguiu sendo un dos motivos de tradución, como ocorreu coa obra de Marilar Aleixandre *Etorkizunik ez* (2001) [*A banda sen futuro*, Premio Lazarillo de Literatura Xuvenil 1999], a de Carlos Mosteiro, *Irene maitatzeko eskuliburua / Manual de Instruccións para querer a Irene* (2002), IIIº Premio Abril de narrativa para xoves 2001, ou *Piraten eskola / A escola de piratas*, Premio Edebé de Literatura Infantil (2005), do propio Fernández Paz, pois propiciou a tradución rápida destes títulos, cando non a simultaneidade de edicións no mesmo ano, é dicir, en lingua orixinal e traducida.

Por todo o dito, nos seis primeiros anos do século XXI traducíronse corenta e seis obras de autores galegos ao éuscaro, nas que agás a vintena que presentou Kalandraka, seguiron a liña das décadas anteriores e incluso máis recentemente sufriron un descenso en canto ao número de títulos. Séguese observando a preferencia por títulos dirixidos ao lectorado máis novo, aínda que agora con formatos renovados e temáticas máis diversas, sendo case anecdótico o número de textos dirixidos ao lectorado máis avezado, por ser o primeiro máis numeroso e ser máis rendíbel a nivel comercial para as editoras. No que se refire aos autores, agás a variedade presentada por Kalandraka, séguese traducindo a obra daqueles que teñen unha traxectoria máis consolidada e que xa estaban presentes en décadas anteriores, principalmente, Agustín Fernández Paz e Fina Casalderrey, e en menor medida, Marilar Aleixandre e Xabier P. Docampo.

cabritos, *Osaba Otso / Tío Lobo e Erregearen traje berria / O traxe novo do rei*, todas adaptacións de Xosé Ballesteros; *Igor / Igor*, de Charo Pita; *Kukurru oilarra / O galo Quirico*, de Tareixa Alonso; *Euli firiren festa / A casa da mosca chosca*, de Eva Mejuto; e *Mazapanezko gizontxoia / O homiño de mazapán*, de Raquel Méndez. Finalmente, en 2003 *Arrantzalearen emaztea / O pescador e a súa muller*.

CONCLUSIONES

Despois deste repaso polas traducións que se levaron a cabo entre a literatura vasca e galega, parécenos que é importante sinalar que:

1. Segue sendo escaso o número de traducións entre ambas literaturas, probabelmente pola posición periférica que ambas ocupan no marco do Estado español, polo aumento da produción dos seus respectivos corpus e pola chegada de atractivas mostras procedentes doutros ámbitos máis privilegiados, aínda que ben é certo que son máis os autores galegos traducidos ao éuscaro que desta lingua ao galego. Se realizamos un cómputo xeral, observamos que, ao longo dos máis de trinta anos estudados, se publicaron corenta e sete traducións de autores vascos en lingua galega e oitenta e sete de autores galegos, en lingua vasca. Isto vén demostrar o “hermetismo”, sinalado por autores como Fran Alonso (2006: 93), que padece o sistema literario galego, resistente ás innovacións da tradución, e mesmo da literatura autóctona.

2. O fluxo constante das traducións emana, en boa parte, dos acordos editoriais motivados pola ansia de obter uns beneficios económicos. De aí que as editoras nacionais se interesen pola tradución simultánea en todas as linguas oficiais e se centren, case con exclusividade, nos títulos para as primeiras idades, por ser o seu formato máis reducido e, polo tanto, menos custoso e por ser o público que move a parte máis substancial do mercado da LIX polo número de peticións que parten non só do consumidor meta, o neno, senón tamén dos mediadores, pais, mestres ou bibliotecarios. Obsérvase que hai unha aproximación á literatura para o público xuvenil cando as traducións están avaladas pola traxectoria do autor ou pola consecución dalgún galardón literario, como é o caso de Bernardo Atxaga, Mariasun Landa, Anjel Lertxundi ou Patxi Zubizarreta, no caso vasco, e María Victoria Moreno, Agustín Fernández Paz, Xabier P. Docampo ou Carlos Mosteiro, no galego.

3. Os trazos definitorios das traducións son moi semellantes, pois, as tendencias, correntes e elementos paratextuais son unha constante, xa que responden aos modelos propios do produto destinado a un consumidor infantil. Só se quebrará este produto estereotipado coa chegada de Kalandraka, que arriscou por novas vías nos seus álbums ilustrados. A partir do momento no que esta editora deixou de publicar, quedaron obras moi na liña das décadas anteriores, que se contraponen coas poucas achegas de novelas xuvenís premiadas ou de autores clásicos. Así mesmo, conséntase unha recorrencia constante ao xénero narrativo, deixando no esquecemento os outros xéneros, e mantendo, polo tanto, a liña de produción da literatura de selo propio, en canto a xéneros se refire.

De todo isto, deducimos que o modelo de traducións entre o sistema da LIX galega e vasca foi froito da improvisación, pois, se as editoras se moveron, especialmente, por fins comerciais, a administración educativa non prestou interese por deseñar e dotar unha planificación que se axustase ao interese lector e promovese o hábito lector. Esperamos, xa que logo, que todos os factores que interveñen no proceso da tradución, partan dos sectores privados ou públicos, elaboren un plano conxunto e serio para que estes dous sistemas manteñan un diálogo diáfano e enriquecedor, aínda que sexa dende a marxe.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- ALONSO, FRAN (2006): **Quince puntos para o debate sobre Literatura Infantil e tradución.** En Ana Luna Alonso e Silvia Montero Küpper (eds.). *Tradución e Política Editorial de Literatura Infantil e Xuvenil.* Vigo: Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo. col. Tradución&Paratradución, 2. 91-93.
- CALLEJA, SEVE e XABIER MONASTERIO (1988): *La literatura infantil vasca. Estudio histórico de los libros infantiles en euskara.* Bilbao: Universidad de Deusto/ Ediciones Mensajero.
- DOMÍNGUEZ PÉREZ, MÓNICA (2006): **Haur eta Gazte Literaturaren itzulpenatik euskaratik galizierara?.** *Behinola.* 13. 17-20.
- (2006): **Tendencias de las traducciones entre las lenguas del ámbito español.** En Ana Luna Alonso e Silvia Montero Küpper (eds.). *Tradución e Política Editorial de Literatura Infantil e Xuvenil.* Vigo: Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo. col. Tradución&Paratradución. 2. 57-70.
- ETXANIZ, XABIER (2000): **A literatura infantil e xuvenil vasca.** *Boletín Galego de Literatura.* 23. 1º trimestre. 77-100.
- (2006): **Galiziako eta Kataluniako literatura gure artean.** *Behinola.* 13. 25-29.
- EVEN-ZOHAR, ITAMAR (1999): **Factores y dependencias en la cultura. Una revisión de la teoría de los polisistemas/ Planificación de la cultura y mercado / La posición de la literatura traducida en el polisistema literario.** En Monserrat Iglesias, *Teoría de los polisistemas.* Madrid: Arco/libros. 23-45/ 71-96/ 223-232.
- LÓPEZ GASENI, MANUEL (2000): *Euskara itzulitako haur eta gazte literatura: funtzioak eraginak eta itzulpen-estrategiak.* Bilbao: UPV/EHU.
- (2006): **La literatura Infantil y Juvenil vasca traducida: los dos lados del espejo.** En Ana Luna Alonso e Silvia Montero Küpper (eds.). *Tradución e Política Editorial de Literatura Infantil e Xuvenil.* Vigo: Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo. col. Tradución&Paratradución. 2. 81-90.
- (2007): **La autotraducción en la LIJ vasca.** En *ALLIJ. Anuario de Investigación en Literatura Infantil y Juvenil.* Vigo. 5. 147-164.
- LUNA ALONSO, ANA (2006): **A literatura infantil e xuvenil galega traducida. Achegas para o seu estudo.** En Ana Luna Alonso e Silvia Montero Küpper (eds.). *Tradu-*

- ción e Política Editorial de Literatura Infantil e Xuvenil*. Vigo: Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo. col. Tradución&Paratradución. 2. 109-128.
- OLAZIREGI ALUSTIZA, MARIJOSE (2005): **Literatura infantil e xuvenil vasca: diálogos desde a marxe**. En Gemma Lluch Crespo e Blanca-Ana Roig Rechou (coords.). *Para entenderte mellor. As literaturas infantís e xuvenís do marco ibérico*. Monográfico do *Boletín Galego de Literatura*. 32. 121-139.
- ROIG RECHOU, BLANCA ANA (1996): *A Literatura Galega Infantil. Perspectiva diacrónica, descrición e análise da actualidade*. Teses en microficha de la Universidad de Santiago de Compostela. nº 578. Servicio de Publicaciones e Intercambio científico.
- (2002): **La literatura infantil y juvenil en Galicia/ A literatura infantil e xuvenil en Galicia**. En Darío Villanueva Prieto y/e Anxo Tarrío Varela (coords.), *La Literatura desde 1936 hasta principios del siglo XXI: Narrativa y traducción/A literatura dende 1936 ata principios do século XXI: Narrativa e traducción*. A Coruña: Hércules Ediciones. 382-501.
- (2005): **Literatura infantil e xuvenil en Galicia: dos inicios á consolidación**. En Gemma Lluch Crespo e Blanca-Ana Roig Rechou (coords.). *Para entenderte mellor. As literaturas infantís e xuvenís do marco ibérico*. Monográfico do *Boletín Galego de Literatura*. 32, 141-167.
- (coord. 2006): **Producción da literatura infantil e xuvenil en galego**. En <http://www.usc.es/lijmi/> e http://web.usc.es/~fgroig/publicacions_rede.htm (Nº rexistro: 07/5675).
- SHAVIT, ZOHAR (1986): **The Ambivalent Status of Texts**. *Poetics of Children's Literature*, Georgia: University Press of Georgia, pp. 63-92. Traducido como: La posición ambivalente de los textos. El caso de la literatura para niños. En Monserrat Iglesias (1999). *Teoría de los polisistemas*. Madrid: Arco/libros. 147-181.
- TARRÍO, ANXO (1994): *Literatura galega: aportacións a unha historia crítica*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.